

marife

dini arařtırmalar dergisi

Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 18 • sayı / issue: 2 • kış / winter 2018

ARAŐTIRMA

Research

İslam Hukukunda Belge Tanziminde Kimlik Tespit Aracı Olarak Hilye: Dış Görünüş Tasvirleri

Şenol Saylan

Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Temel İslam Bilimleri Bölümü İslam Hukuku Ana Bilim Dalı

senolsaylan@myonet.com | <https://orcid.org/0000-0003-0618-4907>

Geliş Tarihi / Received: 09.10.2018 • Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 11.12.2018

Öz

İslam toplumlarında, hukukî muameleleri kayıt altına almak üzere yazılı belge düzenlenmesine ayrı bir önem verilmiş, muhtemel sahtekârlıkları önlemek üzere belgenin yazımında uzmanları tarafından anlaşılabilen özel bir dil oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede şürût uzmanları, düzenlenen belgelerde tarafların kimliklerinin tespitinde ve bazı muamelelerde sözleşme konusunun tanımlanmasında ad, nesep, meslek gibi unsurların yanında fiziksel özellikler ve kusurların betimlemesine de yer vermişler, bu özelliklerin ifade edilmesinde ortak bir dil kullanmaya gayret göstermişlerdir. Söz konusu tasvirler şürût eserlerinde çoğunlukla hilâ/hulâ başlığı altında ele alınmıştır. Şürût uzmanları fiziksel özelliklerin tasvirini kimlik tespitinin ana unsurlarından kabul etmezler. Ancak kimlik tespitini kolaylaştıracağı için fiziksel özelliklerin belgede zikredilmesini tavsiye ederler. Bu tanımlamalarda yaş, boy, kafa ve beden yapısı, leke, ben ve organlardaki kusur ve eksikliklerle ilgili ayrıntılı tasvirler yer verilir. Bu çalışmada, Semerkandî (ö. 550/1155), Tarsûsî (ö. 758/1357), İmâdî (ö. VIII./XIV. yüzyıl), İbn Ferhûn (ö. 799/1397) ve Minhâcî'nin (ö. 889/1484) eserlerinin ilgili bölümleri çerçevesinde söz konusu tasvirler için kullanılan kavramlara ve anlamlarına yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, İlm-i Şürût, Belgeleme, Kimlik Tespiti, Hilye.

Hilye as an Identification Instrument in Documentation in Islamic Law: Descriptions of Physical Qualities

In Islamic societies, a special emphasis has been placed on documentation to ensure the reliability of legal transactions. In documentation, to prevent possible fraud to be infers a special language understood especially by experts/ professionals. For this purpose the shurût authorities, in identification of parties in documents in addition to name, genealogy and name of profession, make mention of descriptions of physical qualities and defects. They have tried to use a common language to describe these qualities. These descriptions were covered under the hilâ/hulâ heading in shurût works. Shurût authorities do not accept the description of physical qualities from the main elements of identification. However, they recommend that physical qualities be mentioned in the document in order to facilitate identification. These descriptions include detailed descriptions of age, height, head and body structure, spots, stains and flaws and deficiencies in organs. In this article, within the framework of the relevant sections of the works of Samarqandî (d. 550/1155), Tarsûsî (d. 758/1357), İmâdî (d. VIII./XIV. century), İbn Farhûn (d. 799/1397) and Minhâcî (d. 889/1484), the words used to express these descriptions and their meanings will be listed.

Keywords: Islamic Law, İlm al-Shurût, Documentation, Identification, Hilye.

Atf / Cite as

Saylan, Şenol. "İslam Hukukunda Belge Tanziminde Kimlik Tespit Aracı Olarak Hilye: Dış Görünüş Tasvirleri". *Marife* 18/2 (2018): 551-571. <https://doi.org/10.33420/marife.468495>.

Giriş

Çok erken dönemlerden itibaren İslam toplumlarında hukukî muamelelerin belgelendirilmesi ve yazıyla kayıt altına alınması uygulamalarına rastlanmaktadır. Aynı şekilde söz konusu uygulamaların nasıl belgelendirileceği ile ilgili esaslar eşzamanlı olarak (II./VIII. yüzyıl) fıkıh eserlerinde derlenmeye başlanmıştır. Fürû fıkıh eserlerinde "kitâbü'l-kazâ, kitâbu'd-da'vâ" bölümlerinde veya ilgili muamelenin ele alındığı bölümlerin içerisinde temas edilen belge düzenlenmesi ile ilgili esaslar (*fıkhü's-şürût*) daha sonraları "kitâbu's-şürût, kitâbu'l-mehâdir ve's-sicillât" başlıkları altında tedvîn ve tasnîf edilmiştir. İlerleyen süreçte söz konusu esasları konu edinen bir ilim (*ilmü's-şürût/belgeleme ilmi*) teşekkül etmiş,¹ bu konuda pek çok müstakil eser telif edilmiş, zengin bir literatür oluşmuştur.

Klasik fıkıh literatüründe belgeleme ilmini ifade etmek üzere kullanılan *ilmü's-şürût* terkinde yer alan "şürût" kelimesi, sözlükte "bir şeyi ilzâm ve iltizâm etmek (bir şeyle yükümlü tutma, bir şeyin yükümlülüğünü üstlenme)"² manasına gelen "şart (شَرَط)" kelimesinin çoğuludur. Fıkıh ve şürût eserlerinde fakihler genellikle "şart" lafzını "alâmet" anlamında kullanmışlardır.³ Şürût ilminde "şart"; "insanlar arasında gerçekleştirilen çeşitli muamelelerde tarafların haklarının zayi olmaması amacıyla, yazı konusunda tecrübeli bir kişi tarafından yazılan belge" olarak tanımlanır.⁴ Hazırlanan bu belge, akit konusu için bir alâmet olduğu ve akdin konusunu bildirdiği için şart olarak isimlendirilmiştir.⁵

Şürût/belgeleme ilmi, yapılan çeşitli tanımlardan⁶ hareketle kısaca, "iki veya daha fazla şahıs arasında gerçekleşen çeşitli işlem ve tasarrufların, anlaşmazlıkları engelleyecek açıklıkta, tarafların haklarını ortaya koyacak ve koruyacak tarzda, naslara, fakihlerin görüşlerine ve yerleşik örfî kurallara uygun olarak, şer'î açıdan geçerli ve yargı önünde ispat gücüne sahip olacak şekilde nasıl yazılacağını konu edinen ilim dalı" şeklinde tanımlanabilir. Klasik literatürde çoğunlukla *ilmü's-şürût*,

¹ Şürût ilminin ortaya çıkışı ve gelişimi için bk. Abdullah b. Muhammed b. Sa'd Huceylî, *İlmü't-tevsîki's-şer'î*. (Riyad: Mektebetü'l-Melik Fahd el-Vataniyye, 2003), 117-167; Rûhi Özcan, *el-Hâvî fî Şürûti't-Tahavî* (Yüksek Lisans Tezi, Câmîatu Bağdâd, 1972) 183-186; Şenol Saylan, "İslam Hukukunda Belge Tanzimi: İlm-i Şürût (Belgeleme İlmî)", *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri (İstanbul, 21-22 Aralık 2012)*, ed. Fethi Gedikli (İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2014), 377-384.

² Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî İbn Manzûr, "شَرَط" *Lisânü'l-Arab*, haz. Emin Muhammed Abdülvehhâb, Muhammed es-Sâdık el-Ubeydi. (Beyrut: Dârü'l-İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1997) 7: 82.

³ Celâleddin b. Muhammed el-Haneffî el-İmâdî, *Gurerü's-şürût ve durerü's-sümût*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 1040, 9a; Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl es-Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, thk. Ebû'l-Vefâ Efgânî (Beyrut: Dârü'l-Mârifet, 1973.) II: 302-303.

⁴ Özcan, *el-Hâvî*, 17-18.

⁵ İmâdî, *Gurerü's-şürût*, 9a.

⁶ Tanımlar için bk. Saylan, *Celâleddin el-İmâdî*, 6-8.

ilmü't-tevsîk, *ilmü's-sakk*⁷ olarak isimlendirilen belgeleme ilmini ifade etmek üzere özellikle Mâlikî coğrafyasında ve modern dönemde daha çok *ilmü't-tevsîk* adı kullanılmıştır.⁸ Mahkemelerde düzenlenen belgeleri konu edinen ilmin özel adı olarak ise *ilmü'l-mehâdir ve's-sicillât*, ifadesi kullanılmıştır. Bu ilimde uzman olan kimseleri ifade etmek üzere de daha çok *şürûtî*, *ehlü's-şürût* ve *müvessîk* terimleri; yazılı belgeyi düzenleyen kişiyi ifade etmek üzere ise, *kâtibü's-şürût*, *vesâikî*, *kâtibü's-sakk*, terimleri tercih edilmiştir.⁹

Şürût ilminin konusu; yazıya geçirilip belgelendirilmesi açısından alışveriş, nikâh, vekâlet vb. hukukî muameleler, bu muamelelerle ilgili düzenlenecek belgelerin yazımı ile ilgili hükümler ve bu hükümlerin kaynak ve delilleridir.¹⁰

Hukukî muamelelerin yazıyla belgelenmeleri esnasında uyulması gerekli kuralları öğretmek, belge yazımının inceliklerini öğretmek, üslûp ve içerik yönünden uygulama birliğini sağlayacak örnek belgeler hazırlamak şürût ilminin temel amaçları arasında sayılabilir.¹¹

Şürût eserlerinde, gerçekleştirilen çeşitli hukukî muamelelerde tarafların haklarını korumak amacıyla, usûlüne uygun olarak yazılan ve gerektiğinde hatırlatma aracı veya inkârı durumunda delil olarak kullanılacak sözleşmelerin yazım kurallarına ve sözleşme örneklerine yer verilir. Bunun yanında “mehâdir ve sicillât” başlığı altında yargılama hukukunda kendisine hukukî sonuçlar bağlanan davâ ve ikrâr gibi irâde beyânları ile vasî, kayyım, müşrif ve kâdı atama yazıları (*menşûr*), devlet başkanı tarafından yapılan arazi tahsisi ve barış antlaşmaları ile ilgili örnek belgelere ve bu belgelerin nasıl hazırlanacağı hususundaki bilgilere yer verilir.¹²

Şürût ilmi belge düzenleme ile ilgili esasların tespitinde; hukukî muamelelerin hükümleri ile ilgili hususlarda fıkıh ilminden, belgelerin doğru şekilde yazılması açısından inşâ ve kitâbet gibi edebî ilimlerden, belgelerin tescili ve mühürlenmesi gibi konularda divan sisteminden yararlanmışır. Ayrıca belgelerin farklı bölgelerde de geçerliğini sağlamak üzere hakkında belge düzenlenecek muamelenin farklı toplumlardaki uygulamaları ve yazım şekillerini tespit etmek için toplumların örf ve adetlerini de dikkate almıştır.¹³

⁷ Şürût eserlerinin Osmanlı dönemi ürünleri olarak tanımlanabilecek sakk mecmuaları için bk. Süleyman Kaya, “Mahkeme Kayıtlarının Kılavuzu: Sakk Mecmuaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 3/5 (Bahar 2005): 379-416.

⁸ Abdüllatif Ahmed eş-Şeyh, *et-Tevsîk ledâ fukahâi'l-mezhebi'l-Mâlikî bi-lfrîkyye ve'l-Endelüs mine'l-fethi'l-İslâmî ile'l-karnî'r-râbi' aşer el-hicrî* (Ebû Zabî: el-Mecmaü's-Sekafî, 2004) 21-30; Huceylî, *İlmü't-Tevsîki's-Ser'î*, 22; Muhammed b. Abdullah el-Âmir, *İlmü's-şürût fi'l-fıkhi'l-İslâmî ve tatbikâtuhu fi kitâbâtî adli'l-Memleketi'l-Arabîyyeti's-Suûdiyye* (Yüksek Lisans Tezi, Câmîiatü Ümmü'l-Kurâ, 1991), 11-17.

⁹ Fahrettin Atar, “Şürût ve Sicillât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 271; Saylan, *Celâleddîn el-İmâdî*, 7-8.

¹⁰ Özcan, *el-Hâvî*, 26; Atar, “Şürût ve Sicillât”, 39:270.

¹¹ Saylan, “Belge Tanzîmi”, 375.

¹² Atar, “Şürût ve Sicillât”, 39:271; Saylan, “Belge Tanzîmi”, 375.

¹³ Özcan, *el-Hâvî*, 15; Atar, “Şürût ve Sicillât”, 39:270; Muharrem Önder, “Ebu Cafer et-Tahâvî (239-321/853-933) ve Şürût ilmi”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11 (Nisan 2008): 375; Saylan, “Belge Tanzîmi”, 376-377.

Belge düzenleme esasları ile ilgili görüşleri aktarılan ilk kişiler Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ve öğrencileridir. Kaynaklarda, şürût konusunda eseri olduğu belirtilen ilk kişiler arasında; Kuteybe b. Ziyâd (ö. 169/785), Muhammed eş-Şeybânî (ö. 189/805), Yûsuf b. Halid es-Semtî (ö. 189/805), Ebû Zeyd eş-Şürûtî (ö. III./IX. yüzyıl), Hilâl b. Yahyâ (ö. 245/860) sayılır.¹⁴ Günümüze ulaşan ilk müstakil sistematik şürût eserleri ise Ebû Ca'fer et-Tahâvî'nin (ö. 321/933) eserleridir.¹⁵ Hicri IV. yüzyıldan sonra müstakil şürût eserlerinin sayısında artış görülmüş farklı mezheplerde pek çok eser kaleme alınmıştır. Şürût ilmi konusunda en fazla eser Hanefî ve Malikî şürût uzmanları tarafından telif edilmiştir. Şafîî müelliflerce kaleme alınan eserler nispeten daha azdır. Hanbelî yazarlar tarafından telif edilen herhangi bir şürût eserine rastlanmamıştır.¹⁶

1. Teorik Çerçeve

Şürût uzmanları, belge düzenlenmesine ilişkin esasların tespitine ayrı bir önem vermiş, ortaya çıkması muhtemel hatalar, hak ihlalleri ve sahtekârlıkları önlemek üzere belgenin yazımında uzmanlık gerektiren özel bir dil oluşturmaya çalışmışlardır. Bu çerçevede, düzenlenen belgelerde tarafların kimliklerinin tespitinde ad, nesep, meslek gibi unsurların yanında fiziksel özellikler ve kusurların betimlemesine de yer vermişler, *hilye* olarak adlandırılan bu özelliklerin ifade edilmesinde de ortak bir dil oluşturmuşlardır. Zira akdin taraflarının gerektiği gibi tanımlanamaması durumunda, kötü niyetli üçüncü kişiler hakkını savunamayan kimselerin kimliğini üstlenebilir ve bu şekilde onların haklarını gasp edebilir. Nesnel tanımlamaları içeren fiziksel özellik tasvirleri, tıpkı bugün belgelere eklenen fotoğraflar gibi tarafların kimlik tespitini daha belirgin kılması nedeniyle söz konusu olumsuz durumların önüne geçmede önemli bir katkı sağlar.

Aynı şekilde sözleşme konusunu köle veya hayvanların teşkil ettiği muamelelerde sözleşme konusunun tanımlanmasında da dış görünüş tasvirlerine yer vermişler bu tanımlamalarla ilgili ortak ifadeler kullanmaya çalışmışlardır. Zira satım konusu üzerinde ortaya çıkması muhtemel belirsizlik taraflar arasında tartışma ve nizâyâya neden olur. Fiziksel özelliklerin zikredilmesiyle satım konusunun tanınırlığının arttırılması, söz konusu belirsizliklerin ortadan kaldırılmasına yardımcı olur. Her ne kadar belgelerde kullanımları ile ilgili bazen

¹⁴ Özcan, *el-Hâvî*, 183-186.

¹⁵ Önder, "Şürût ilmi", 375.

¹⁶ Tahâvî'nin eserleri dışında Hâkim es-Semerkandî'nin (ö. 550/1155), *Kitabü's-şürût ve'l-vesâik, Kitâbu's-şürût ve ulûmu's-sukûk, Kitâbu rusûmu'l-kudât*; Şemseddin el-Ekremî'nin (ö. 727/1326) *el-Basît fi's-şürût* ve Celâleddîn el-İmâdî'nin *Gurerü's-şürût ve durerü's-sümût* adlı eserleri Hanefî mezhebinde müstakil şürût örnekleri olarak sayılabilir. İbn Attâr'ın (ö. 399/1008) *Kitâbu'l-vesâik ve's-sicillât*, Tuleytulî'nin (ö. 459/1066) *el-Mukni' fi ilmi's-şürût* ve Cezîrî'nin (ö. 585/1189) *el-Maksadü'l-mahmûd fi telhisi'l-ukûd* adlı eserleri Malikî mezhebi; Minhâcî'nin (ö. 889/1484) *Cevâhiru'l-ukûd* adlı eseri ise Şafîî mezhebi örnekleri arasında sayılabilir. Tüm şürût eserleri için bk.; Şenol Saylan, *Celâleddîn el-İmâdî'nin Gurerü's-Şürût ve Durerü's-Sümût Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlîli* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2012), 36-56; Şeyh, *et-Tevsîk*, 331-485; Özcan, *el-Hâvî*, 183-199; Şenol Saylan, "Hanefî Mezhebi Şürût Literatürü", *IV. Uluslararası Şeyh Şabân-ı Velî Sempozyumu –Hanefîlik, Mâtürîdilik- (Kastamonu 05-07 Mayıs 2017)*, ed. Cengiz Çuhadar vd. (Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi), 28-46.

yetersiz ve farklı uygulamalar bulunsa da¹⁷ dış görünüş ile ilgili bu tanımlamalar şürût uzmanları ve kâtipleri tarafından önemsenmiş ve üzerinde durulmuştur.¹⁸

Şürût eserlerinde, söz konusu tasvirlerden insanların fiziksel özelliklerini ifade edenler *hilâ/hulâ*,¹⁹ ve nadiren de olsa *nu'ût*²⁰ başlığı altında; hayvanların fiziksel özelliklerini ve bu özelliklere göre yapılan isimlendirmeleri içeren tanımlamalar ise *şiyât*²¹ başlığı altında müstakil bölümler olarak ele alınmıştır.²² Aynı zamanda bu konularda İbnü'l-Münâsıf (ö. 620/1223) gibi bazı müellifler tarafından müstakil eserler de kaleme alınmıştır.²³

¹⁷ Söz konusu uygulamaların nasıl olduğunun tespiti şürût/sukûk eserlerinde yer verilen belge örneklerinden ve mahkeme kayıtlarından mümkün olabilir. Ancak şürût/sukûk eserleri yer verdikleri belge örneklerinde çoğunlukla yer, şahıs ismi gibi özel ifadeleri çıkarıp filan kişi, falan yer gibi genel ifadelerle kaydetmektedirler. Mahkeme kayıtlarında ise genellikle düzenlenen belgelerin tür ve uzunluğuna göre dış görünüş tasvirlerine yer verilebiliyordu. İstanbul kadı sicillerinde yaptığımız incelemelerde özellikle kölelerle ilgili bazı hüccetlerde kimlik tespitini kolaylaştırması nedeniyle dış görünüş tasvirlerine yer verildiği görülmüştür. Ayrıca söz konusu sicillerin dilinin çoğunlukla Türkçe olmasına rağmen bazı dış görünüş tasvirlerinin Arapça olarak yapıldığı gözlemlenmiştir. Dış görünüş tasvirlerinin mahkeme kayıtlarına yansımaları ve hükümlere etkileri müstakil bir çalışma gerektirecek genişlikte olması hasebiyle dış görünüş tasvirlerinde kullanılan kavramları konu edinen bu çalışmada örnek olması bakımından Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil'de yer alan birkaç kaydı zikretmekle yetineceğiz:

... *Turudcuoğlu nâm kimesne bir Bosneviyyü'l-asl asferü'l-levn, makrûnu'l-hâcibeyn, eşhelü'l-ayn, kösecü'l-lihye tavilü'l-kâme, abd-i âbık tutup ...* (105 nolu kayıt.)

... *İskender Bey iki Rûsiyyü'l-asl, sarı benizli, açık kaşlı, ela gözlü, uzun boylu, birinin adı İskender ve birinin adı Hasan nâm ...* (102 nolu kayıt.) Benzer örnekler için bakınız: 110, 120, 123, 125, 128, 130, 136, 145, 159, 161, 164 nolu kayıtlar. Bilgin Aydın – Ekrem Tak, *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil* (İstanbul: İsam Yayınları, 2008).

¹⁸ Wael B. Hallaq, "Model Shurut Works and the Dialectic of Doctrine and Practice", *Islamic Law and Society* 2/2 (1995): 120.

¹⁹ *Hilâ* ve *hulâ* (حلى) kelimeleri "hilkat, sûret, sıfat" manalarına gelen *hilye* (حلية) kelimesinin çoğul halleridir. Bk. Ebü'l-Feyz Murtazâ Muhammed b. Muhammed Zebîdî, "ح ل ي", *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs* (Matbaatü Hükûmeti'l-Kuveyt, 1969), 37: 471.

²⁰ *Nu'ût* (نوعت) "vasıf, özellik" anlamına gelen *na't* (نعت) kelimesinin çoğuludur. Bk. Zebîdî, "ع ن ت" *Tâcü'l-arûs*, 5: 123.

²¹ *Şiyât* (شيات) lafzı "renk, benek, nişan, alamet" anlamlarında kullanılan *şiyet* (شيية) kelimesinin çoğuludur. Bk. Zebîdî, "و ش ي" *Tâcü'l-arûs*, 40: 202.

²² Bu bölümlere yer veren şürût eserlerinden bazıları şunlardır: Ahmed b. Muhammed Hâkim es-Semerkandî, *Kitâbu Rusûmi'l-kudât*, thk. Muhammed Casim el-Hadîsî (Bağdad: Vizâretü's-Sekâfe ve'l-İlâm, 1985), 129-158; Burhaneddin Ömer b. Mâze el-Buhârî, *Muhîtü'l-Burhânî*, thk. Nuaym Eşref Nur Ahmed (Karaçi: el-Meclisü'l-İlmî, 2000), 22: 230-234; Zahîrüdîdin Mergînânî, *Fetâva'z-Zahîriyye*, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 794/2, 123a-124a; Necmeddin İbrahim b. Ali et-Tarsûsî, *el-İlâm fî mustalahi's-şuhûd ve'l-hükkâm*, thk. Embiya Tunalı (İstanbul: 2006), 133-135; İmâdî, *Gurerü's-şürût*, 125a-128a; Ebü'l-Vefâ Burhâneddin İbrâhim b. Ali b. Muhammed İbn Ferhûn, *Tebsiratü'l-hükkâm fî usûli'l-akziye ve menâhici'l-ahkâm* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 1: 204-207; Şemseddin Muhammed b. Ahmed el-Asyûtî el-Minhâcî, *Cevâhirü'l-ukûd ve mu'înü'l-kudât ve'l-muvakkî'in ve's-şuhûd*, 2. Baskı (t.y. y.y.), 2: 572-584; Şeyh Nizâm, *el-Fetâva'l-Hindiyye* (Bulak: Matbaatü'l-Kübra'l-Emîriyye, 1310), 6: 248-250.

²³ İbnü'l-Münâsıf, insanların özelliklerine dair *Kitâbü'l-Müzehhebe fî nazmi's-şifât mine'l-hulâ ve's-şiyât* adlı eseri, hayvanların özellikleriyle ilgili olarak da *Ebvâbü'n-nazmi'l-cümeli'l-muakkibe li-Kitâbi'l-Müzehhebe* adlı eseri kaleme almıştır. Bk. İsmail Ceran, "İbnü'l-Münâsıf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21: 154.

1.1. Kimlik Tespitinin Nasıl Yapılacağı

Belge tanziminde, bir başkasıyla karıştırılmasını önlemek üzere tarafların kimlik tespitinin eksiksiz ve tam olarak yapılmasına oldukça önem verilmiştir. Ancak düzenlenen belgelerde tarafların kimlik tespitinde hangi unsurların belirtilmesi gerektiği hususu şürût uzmanları arasında ihtilafıdır. Tarafların isimleri, nesepleri, lakapları, künyeleri, meslekleri, dış görünüşleri, kabilelerinin adları, ikamet yerlerinin adlarından hangilerinin belirtilmesi gerektiği konusunda farklı görüşler zikredilir.²⁴ Bu konudaki ihtilaf, kullanılan ifadelerin tarafların tanınmasını sağlayıp sağlamadığı, kimlik tespitinde yeterli olup olmadığı hususundaki farklı değerlendirmelerden kaynaklanır. Bu değerlendirmelerin ortak noktasının tarafların kimliklerinin doğru olarak tespit edilmesi ve onları diğer insanlardan ayırt edecek oranda kimliklerinin belirgin kılınması olduğu söylenebilir. Bu nedenle kişilerin tanınırlık özelliklerine göre farklı kimlik tespit unsurları kullanılabilir.

Kimlik tespitinde kendi adı ve baba adının zikredilmesinin gerekliliği konusunda çok fazla bir tartışma söz konusu değildir. Ancak bazı şürût uzmanları kendi adı ve baba adının zikredilmesinin yeterli olduğunu ifade ederken bazıları ise bunlara ilave olarak bazı unsurların da zikredilmesi gerektiği görüşündedirler.²⁵

Ebû Yûsuf (ö. 182/798), Hudeybiye Anlaşmasında tarafların kimlik tespitinin “*Bu, Muhammed b. Abdullah ile Sehl b. Amr’ın Mekke halkı adına yaptığı anlaşmadır*” şeklinde kendi adı ve baba adı yazılarak yapılmasını delil göstererek kişinin kendi adının ve babasının adının zikredilmesinin yeterli olduğunu dede adını yazmanın şart olmadığını belirtir. Ebû Hanîfe ve İmâm Muhammed’e göre ise, kişinin tam olarak tanınması için kendi adı ve babasının adının yanında dedesinin adının da belirtilmesi gerekir. Bu görüşlerine dayanak olarak Hz. Peygamber’in köle satışı belgesinde müşterinin kimliğinin “*Adda b. Hâlid b. Hevze*” şeklinde dedesinin adıyla beraber zikredilmesini delil gösterirler.²⁶ Serahsî (ö. 483/1090) bu konuda asıl olanın tanınırlığın tam olarak sağlanması olduğunu sadece isim veya lakapla bile bunun sağlanabileceğini ancak sözleşmelerde isim karışıklığı olma ihtimali varsa, tarafların kendi adlarının yanı sıra babalarının ve dedelerinin adlarının da yazılacağını belirtir.²⁷

Tanıınırlığı arttırmak üzere ad ve nesebe ilave olarak kabile adı, lakap, künye, ikâmet, meslek ve hilye de zikredilebilir.²⁸ Tahâvî ihtiyaten baba ve dede

²⁴ Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, *eş-Şürûtu’s-sağîr müzeyyelen bimâ usire aleyhi mine’s-Şürûti’l-kebir*, thk. Ruhi Özcan (Bağdat: Mektebetü İbn Abbâs, 1974), 1: 38; Buhârî, *el-Muhît*, 21: 371; İmâdî, *Gurerü’s-şürût*, 11a; Ebû’l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Abdülvâhid Venşerîsî, *el-Menhecü’l-fâik ve’l-menhelü’r-râik ve’l-ma’ne’l-lâik bi-âdâbi’l-müvessik ve ahkâmi’l-vesâik*, dirase ve thk. Abdurrahlan b. Hammûd b. Abdurrahman el-Atram (Dubai: Dârü’l-Buhûs li’-d-Dirâsati’l-İslâmiyye ve İhyai’t-Türas, 1426/2005), 1: 96.

²⁵ Görüşler için bk. Buhârî, *el-Muhît*, 21: 371; İmâdî, *Gurerü’s-şürût*, 11a.

²⁶ Tahâvî, *Şürûtu’s-sağîr*, 1: 38; Buhârî, *el-Muhît*, 21: 371.

²⁷ Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl Serahsî, *el-Mesbût* (Beyrut: Dârü’l-Mârife, 1993), 30: 169.

²⁸ Venşerîsî, *el-Menhec*, 1:96.

adıyla beraber kabile adının da zikredilmesi gerektiğini belirtir.²⁹ İmâdî de kimlik tespitinde kabileyi ve aşireti zikretmenin dedeyi zikretmek ile eşdeğer olduğunu belirtir.³⁰ Tahâvî, Ebû Hanîfe'nin mesleklerin değişme ihtimâli bulunması nedeniyle kimlik tespitinde dikkate alınmayacağı görüşünde olduğunu ancak kendilerinin, tanınırlığı arttırdığı için mesleği belirtmeye önem verdiklerini ifade eder. Ayrıca kişinin künyesi ve söylendiğinde kıymayacağı ve kınanmayacağı bir lakabı varsa bunlar da belirtilir ki böylece tanımlama daha da belirginleşir.³¹ Genellikle künyeler isim ve baba ismine ek olarak zikredilirler. Ancak eğer “*Ebû Hanîfe*” örneğinde olduğu gibi künye kimlik tespiti için tek başına yeterli ise ek olarak başka bir tanımlamaya ihtiyaç yoktur.³²

1.2. Kimlik Tespitinde Hilyenin Belirtilmesi

Hilyeden maksat bedenen insanda tanınan onu diğer insanlardan ayıran ve çoğunlukla uzun süre geçse bile ortadan kalkmayan sıfat ve özelliklerdir.³³ Şürût uzmanları hilye/dış görünüşün tanımlanmasının, kimlik tespitinin ana unsurlarından olmadığını belirtirler. Zira dış görünüşleri itibarıyla insanlar birbirlerine benzeyebilirler. Ancak tanınmayı arttıracığı ve kimlik tespitini kolaylaştıracağı için belgede hilyenin tanımlanmasını tavsiye ederler.³⁴

Şahitlerin her zaman tarafların yüzünü hatırlamaları beklenemez ve bu tanıklıklarının değerini azaltmaz ancak bir dizi nesnel gerçekliğe dayanan tanımlamalar kimlik tespitini daha kolay soruşturulabilir kılar.³⁵ Bu nedenle şahitler tarafları veya taraflardan birini hakkıyla tanımadıklarında belgeyi düzenleyen (*vesâikî*, belirli bir süre sonra görüldüğünde onu tanınır kılacak şekilde) belgede tarafların fiziksel özelliklerini zikreder.³⁶ Şahitliğin edası esnasında bu tanımlamalar şahitlerin söz konusu kişiyi tanınmasına yardımcı olur. Şahitlik için hâkim huzuruna çağrılan şahit hilyeye dayanan şahitlikte acele etmez ihtiyatla hareket eder, gerekirse karşılaştırma yapar ve kendinden emin olduğunda şahitliği zikreder.³⁷

Şürût uzmanları fiziksel özellikler zikredilirken hangi özelliklerin zikredileceği ve hangi sıraya göre zikredileceği hususunda da görüş belirtmişlerdir. Semerkandî tanımlamada sırasıyla “yaş, cins, kafa yapısı, yüz, kol, boy, organlardaki kusur, darbe, yanık, kesik izi, kırmızı veya siyah leke, kist, gizli veya görünür benlerin”;³⁸ Minhâcî “yaş, boy, renk, yüz, kaşlar, gözler, yanaklar,

²⁹ Tahâvî, *Şürütü's-sağîr*, 1: 7.

³⁰ İmâdî, *Gurerü's-şürût*, 1040, 12b.

³¹ Tahâvî, *Şürütü's-sağîr*, 1: 7.

³² Buhârî, *el-Muhît*, 21: 372.

³³ Minhâcî, *Cevâhirü'l-ukûd*, 2: 573; Cum'a Mahmûd Zerîkî, *et-Tevsîkû'l-ikârî fi's-Şerâti'l-İslâmiyye* (Trablus: el-Münşetü'l-Amme, 1985/1394), 118.

³⁴ Serahsî, *el-Mebisût*, 30: 170; Buhârî, *el-Muhît*, 21: 371-372; Venşerîsî, *el-Menhec*, 1:96; Zerîkî, *et-Tevsîkû'l-ikârî*, 118.

³⁵ Jeanette A. Wakin, *The Function of Documents in Islamic Law: The chapters on sale from Tahawi's Kitâb al-Shurût al-Kabîr* (Albany: The University of New-York Press, 1972), 51.

³⁶ Zerîkî, *et-Tevsîkû'l-ikârî*, 118; Tarsûsî, *el-Îlâm*, 3.

³⁷ Minhâcî, *Cevâhirü'l-ukûd*, 2: 573.

³⁸ Semerkandî, *Rusûmü'l-kudât*, 129.

dudaklar, yüzdeki güzellik, leke, ben, yara ve siğillerin”;³⁹ İbn Ferhûn ise yaştan başlamak üzere “sağırılık, körlük, topallama, abraş ve çiçek hastalığı lekeleri, yeri belirtilen ben, kesik parmaklar” gibi en dikkat çeken vasıfların zikredileceğini belirtirler.⁴⁰ Söz konusu emârelerden görülmesi meşakkat gerektirmeyen ve şer’ân uygun olan organlarda bulunanlar tespit edilir ve belgede zikredilir.⁴¹ Dış görünüş tasvirlerinde kişinin fiziksel özelliklerinin tamamı sırasıyla zikredilmez, sadece ilk bakışta kolaylıkla fark edilebilen ve kişiyi diğer insanlardan ayırt edici olan özelliklerden bazıları zikredilir.

2. Hilâ: Dış Görünüş Tasvirleri

Daha önce de ifade edildiği üzere farklı mezhep âlimleri tarafından kaleme alınsalar da şürût eserlerinde insanların fiziksel özellikleri ve kusurlarını ifade etmek üzere anlaşılması uzmanlık isteyen ortak bir dil oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede aşağıdaki tabloda Hanefî, Mâlikî ve Şâfiî müellifler tarafından kaleme alınan bazı şürût eserlerinde belirtilen dış görünüş tasvirlerine yer verilecektir.

Aşağıda yer verilecek söz konusu kavramlar, Hanefî mezhebinden Hâkim es-Semerkandî’nin (ö. 550/1155) *Kitâbu Rusûmü’l-kudât*, Necmuddin Tarsûsî’nin (ö. 758/1357) *el-İ’lâm fi mustalahi’s-şuhûd ve’l-hükkâm* ve Celaledin el-İmâdî’nin (ö. VIII./XIV. yüzyıl) *Gurerü’s-şürût ve durerü’s-sümût* adlı eseri; Mâlikî mezhebinden İbn Ferhûn’un (ö. 799/1397) *Tabsiratü’l-hükkâm* adlı eseri Şâfiî mezhebinden ise Şemseddin el-Minhâcî’nin (ö. 889/1484) *Cevâhirü’l-ukûd* adlı eserinin ilgili bölümleri⁴² dikkate alınarak hazırlanmıştır.

2.1. Yaş ve Boy

Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere genellikle ilk olarak zikredilen yaşın tanımlanmasında, yaşın belirtilmesinden daha ziyade yaş göstergesi olan ve üçüncü şahıslar tarafından yaşın tespitini sağlayabilecek olan emekleme, yürüme, dişlerin gelişimi, bıyık ve sakalın çıkması, saçların beyazlaması gibi fiziksel özellikler zikredilir. Boyun tanımlanmasında ise uzunluk-kısalık dikkate alınır.⁴³

جَنِين	Anne karnındaki çocuk	ناهد	Göğüsleri tamamen belirgin olmuş, dolgun göğüslü kız
وَلِيد	Yeni doğmuş çocuk	مُتَمِّع	Sakalları birleşmiş, gençlik dönemini tamamlamak

³⁹ Minhâcî, *Cevâhirü’l-ukûd*, 2: 572.

⁴⁰ İbn Ferhûn, *Tabsiratü’l-hükkâm*, 1: 204.

⁴¹ Minhâcî, *Cevâhirü’l-ukûd*, 2: 572-573.

⁴² Semerkandî, *Rusûmü’l-kudât*, 129-143; Tarsûsî, *el-İ’lâm*, 133-135; İmâdî, *Gurerü’s-şürût*, 125a-126b; İbn Ferhûn, *Tabsiratü’l-hükkâm*, 1: 204-207; Minhâcî, *Cevâhirü’l-ukûd*, 2: 572-581.

⁴³ Semerkandî, *Rusûmü’l-kudât*, 129-131; İmâdî, *Gurerü’s-şürût*, 125a-125b; İbn Ferhûn, *Tabsiratü’l-hükkâm*, 1: 205, 207; Minhâcî, *Cevâhirü’l-ukûd*, 2: 573-575.

سَلِيل، رَضِيع	Süt emen çocuk
صَدِيع	Yedi günlük çocuk
مُشْهَر	Bir aylık çocuk
مُحْوَل	Bir yaşını tamamlamış çocuk
فَطِيم، فَصِيل، قَطِيع	Sütten kesilmiş çocuk
دَارِج	Emekleyen çocuk
حُمَاسِي	Boyu beş karışa ulaşan çocuk
مُتَّعُور	Süt dişleri düşmüş çocuk
مُتَّعَر، مُتَّعِر	Düştükten sonra dişleri büyümüş çocuk
مُتَّرَعْرَع، نَاشِئ	On yaşını geçmiş veya onlu yaşlarda olan çocuk
يَافِع، يَفِيع / يَفِيعَة، أَمْرَد	Gençlik/ergenlik çağına yaklaşmış kimse
مُرَاهِق	Ergenlik dönemine girmiş kimse
حَالِم، مُحْتَلِم، بَالِغ، مُدْرِك، شَاب، قَتِي، شَارِخ، حَزَوْر، وَجِيه	Bıyığı sakalı yeni çıkmış, sakalı yüzünde belirginleşmiş ergenlik çağındaki genç
كَاعِب	Göğüsleri belirginleşmeye başlamış kız

مُلْتَحِي	üzere olan genç
كَهْل / كَهْلَاء	Otuz ile kırk yaşları arasında olan kimse
أَشْمَط / شَمَطَاء	Orta yaşlı, ömrünü yarılammış kimse
وَحْط	Saçı beyazlamış olan kimse
مُحْلِس	Saçının yarısı beyaz yarısı siyah olan kimse
بَجَال، سَبِيخ، مُسِين، هِم، هَرَم، يَفِن، سَبِيخ فَان، عَجْوَز	Saçındaki beyazları siyahlarından fazla olan kimse
خَرِف، مُهَرَّر	Saçlarının tamamı beyazlamış, aşırı yaşlı kimse
حَوْقَل	Yaşlıktan akli muhakemesi zayıflamış kimse
عَمِيق القامة	Ağzının suyu akan kimse
مَدِيد القامة، تام القامة، طُول القامة، شَاط القامة	Çok uzun boylu
رَبْعَة، مَرْبُوع، مُعْتَدِل القامة	Uzun boylu
فَصِير القامة	Orta boylu
حَسْر القامة	Kısa boylu
دَحْدَاح	Çok kısa boylu
	Bodur boylu, cüce

2.2. Ten Yapısı

Ten yapısının belirtilmesinde siyah, sarı, esmer, kumral gibi ten renginin belirtilmesinin yanında özellikle daha fazla ayırt edici olan tendeki leke ve çil gibi unsurlara yer verilir.⁴⁴

حَالِكٌ، حَانِكٌ	Simsiyah tenli kimse	أَشْكَلٌ	Koyu kumral tenli
أَسْوَدٌ	Siyah tenli	أَصْفَرٌ	Sarı tenli, soluk tenli
دُغْمَانٌ	Kızıl karışık siyah tenli	أَسْحَمٌ	Açık berrak tenli
أَصْحَمٌ	Sarı karışık siyah tenli	أَبْيَضٌ	Derisinde abraş hastalığından kaynaklanan beyaz lekeler olan kimse
أَزْبَدٌ	Bulanık tenli	أَنْمَشٌ	Teni çilli kimse
أَدَمَةٌ	Sarısı az, siyaha çalan tenli	أَمَهَقٌ، أَنْصَحٌ	Kireç rengi tene sahip kimse
أَسْمَرٌ	Esmer tenli	أَزْهَرٌ	Parlak tenli
أَشْقَرٌ	Kumral tenli		

2.3. Kafa Yapısı ve Saç Tipi

Kafa yapısı tanımlanırken büyüklük-küçüklük, kafanın kemik yapısı ve alın yapısının yanında saçların kafadaki biçimi, rengi ve konumuna da değinilir.⁴⁵

أَرَأْسٌ/رُؤَاسِيٌّ، كَرَوَسٌ	Kafası büyük kimse	أَجْلَحٌ	Kafasının ön tarafından saçı dökülmüş kimse
صَعْلٌ، أَصْعَلٌ، خِشَاشٌ، سَمَمَعٌ	Kafası küçük kimse	أَصْلَعٌ، أَجْلَهُ، أَجْلِيٌّ	Kafasının önünde saçı olmayan kimse
أَفْطَحٌ، مُفْطَحٌ، مُفْرَطَحٌ	Geniş kafalı kimse	أَعَمٌّ	Her yönden saçı alnını kapatan, alnı dar kimse
مُصَفِّحٌ	Şakakları basık, kafasının arkası çıkık kimse. Harezmlî kafası.	أَمْعَطٌ	Saçının çoğu dökülmüş kimse
نَاتِيٌّ، الْوَجْتَيْنِ،	Şakakları çıkık kimse	أَقْرَعٌ	Saçının tamamı olmayan, kel

⁴⁴ Semerkandî, *Rusûmü'l-kudât*, 129-1; İmâdî, *Gurerü's-şürût*, 125b; İbn Ferhûn, *Tabsiratü'l-hükkâm*, 1: 205-206; Minhâcî, *Cevâhirü'l-ukûd*, 2: 574-575.

⁴⁵ Semerkandî, *Rusûmü'l-kudât*, 131-132; Tarsûsî, *el-İ'lâm*, 133; İmâdî, *Gurerü's-şürût*, 125b; İbn Ferhûn, *Tabsiratü'l-hükkâm*, 1: 204-205; Minhâcî, *Cevâhirü'l-ukûd*, 2: 575, 577.

مُوَجِّنٌ / مُوجِّنَةٌ	
أغر/غراء	Alın kemiği düz ve çok geniş olan kimse
أفرق	Alını çıkık ve açık kimse
أَجْبَهُ / جَبَّهَاءُ، رُحْبُ الجبهة	Alını açık, geniş alınlı
ضيق الجبهة	Alını kapalı, dar
ذو عُضُون، صَلْبُ الجبهة	Alını kırışık kimse
مَعْرٌ، أَمْعَرٌ، مَتَمَعَّرٌ	Saçı dökülmüş kimse
أَنْزَعٌ / زَعْرَاءُ	Kafasının iki yanından saçı dökülmüş saçları alının ortasına inen kimse

حالك الشعر، فاجم، غريب، دجوجي	Simsiyah saçlı kimse
شائب، أشيب	Beyaz saçlı kimse
خليس	Beyaz ve siyah saçları eşit olan kimse
أصهب/ صهباء	Kızıl saçlı kimse
أشقر/ شقراء، أمعر	Kumral saçlı kimse
جعد الشعر	Kıvrıkcık saç

2.4. Yüz Şekli

Yüz şekli tanımlanırken yüzün küçük-büyük, uzun-kısa, yuvarlak-sivri, güzel-çirkin oluşu gibi nitelikler ile birlikte özellikle yüzde bulunan leke, çil, yara gibi belirtiler zikredilir.⁴⁶

وَضِيءٌ، أَزْهَرٌ، حَسَنٌ، جَمِيلٌ، قَسِيمٌ، وَرِسِيمٌ، بَرِيحٌ، بَيْتٌ، نَاضِرٌ، مُهَلَّلٌ، طَلَعٌ، طَلِيحٌ، الوجه، مَلِيحٌ الوجه، صَبِيحٌ الوجه،	Yakın anlamlı olmak üzere, güzel yüzlü kimse
مُطَهَّمٌ الوجه	Yüzünde hiçbir kusuru bulunmayan kimse
مُكَاتَّمٌ الوجه	Yuvarlak, toparlak yüzlü
ضيق الوجه	Küçük suratlı

أَمَشٌ	Yüzü çilli kimse
مَعْرُوقٌ، نَحِيفٌ	Yüz kemikleri ortaya çıkmış, zayıf yüzlü kimse
مُسْتَطَبٌ	Yüzünde kılıç yarası izi bulunan kimse
أَسِيلُ الخدين	Yanakları pürüzsüz olan, kırışık olmayan kimse

⁴⁶ Semerkandî, *Rusûmü'l-kudât*, 129-143; İbn Ferhûn, *Tabsiratü'l-hükkâm*, 1: 204; Minhâcî, *Cevâhirü'l-ukûd*, 2: 577.

تَحْرُوطُ الْوَجْهِ، مُسْتَطِيلُ الْوَجْهِ	Uzun suratlı
مَسِيخُ الْوَجْهِ، مَلِيخُ الْوَجْهِ	Çirkin, yüzü şekil bozukluğuna uğramış kimse
أَخِيلٌ، مَخِيلٌ	Yüzünde beni bulunan kimse
أَشْبِمٌ، مَشِيمٌ	Yüzünde leke bulunan kimse

مَضْمُومُ الْخَدَيْنِ	Yanakları sıkı, toplu kimse
مُجَدَّرٌ	Yüzünde çiçek hastalığının izleri bulunan kimse
أَخْرَطٌ	Kısa çeneli kimse

2.5. Kaş, Sakal ve Bıyık Yapısı

Kaş, sakal ve bıyık gibi unsurların tanımlanmasında renk ve boyalarının belirtilmesinin yanında seyreklik-gürlük, kalınlık-incelik, uzunluk-kısalık, bitişiklik-ayrıklık ve biçim gibi hususlar dikkate alınmıştır.⁴⁷

أَبْلَجُ الْحَاجِبِينَ	İki kaş arası açık olan kimse
أَقْرَنٌ، مَقْرُونُ الْحَاجِبِينَ	Kaşları bitişik kimse
أَزْجٌ/ زَرْجَاءُ	İnce ve uzun kaşlı, kalem kaşlı
مُهَلَّلُ شَعْرِ الْحَاجِبِينَ	Hilal kaşlı
أَوْطَفٌ/ وَطَفَاءُ	Kaşları gür, bol kimse
أَمْعَطٌ/ مَعْطَاءُ	Kaşları seyrek, az kimse
أَمْرَطٌ/ مَرَطَاءُ، أَزْعَرٌ/ زَعْرَاءُ	Kaşları dökülmüş kimse
عَلِيْظُ الْحَاجِبِينَ	Kalın kaşlı
دَقِيْقُ الْحَاجِبِينَ	İnce kaşlı
مَقْوَسٌ الْحَاجِبِينَ	Kaşları yay gibi olan, keman kaş
مُلْتَحٌ	Sakallı kimse
مُسْتَدِيرُ الْلَحْيَةِ	Kıvrıkcık sakallı

مَسْتَوْرُ الْلَحْيَةِ بِالْحِئَاءِ	Sakalı kınalı kimse
أَنْطٌ، خَفِيْفُ الْلَحْيَةِ	Sakalı seyrek olan kimse
أَكْثٌ، كَثِيْفُ الْلَحْيَةِ	Sakalı sık olan kimse
مُسْبِلٌ	Sakalı geniş ve uzun kimse
سِنَاطٌ	Sakalı çenesinde bol yanaklarında seyrek olan kimse
أَنْطَحٌ، كَوْسَجٌ	Köse, sakalı olmayan kimse
أَنْطٌ، أَفْطٌ	Yaşı büyük olduğu halde sakalı olmayan
كَثِيْفُ الْعَارِضِيْنَ	Yanaklarda sakalı sık olan kimse
خَفِيْفُ الْعَارِضِيْنَ	Yanaklarda sakalı seyrek olan kimse
وَارِدُ الْعِثْوْنِ	Çene altı sakalı, keçi sakalı
بَادِي الْعَنْفَقَةِ، أَكْشِفُ الْعَنْفَقَةِ	Dudağı ve çenesi arasındaki bölgede sakal olmayan kimse
وَقْرُ الْعَنْفَقَةِ	Dudağı ve çenesi arasındaki bölgede sakalı bol

⁴⁷ Semerkandî, *Rusûmü'l-kudât*, 133-134, 142; Tarsûsî, *el-l'âm*, 135; İmâdî, *Gurerü's-şürût*, 125b, 126b; İbn Ferhûn, *Tabsratü'l-hükkâm*, 1: 205; Minhâcî, *Cevâhirü'l-ukûd*, 2: 576, 578.

أَصْهَبَ اللّٰحِيَةَ، سِبَال	Sakallında kıvrıklık bulunan kimse
مَسْتَوْر اللّٰحِيَةَ بِالْخَضَاب	Sakalı boyalı kimse

	olan kimse
أَزَجَّ	İnce uzun bıyıklı kimse

2.6. Göz Yapısı

Gözler tanımlanırken göz rengi, gözün yuvarlağının ve göz bebeğinin büyük-küçük, çökük-çukuk, çekik-iri oluşu gibi özellikleri belirtilir. Ayrıca göz bebeği, kirpik, göz kapakları, göz yuvarlağı ve göz çukurunun özellikleri zikredilir, gözlerin bakış yönleri ve varsa görme kusurlarına da değinilir.⁴⁸

أَكْحَلُ / كَحْلَاء	Göz kapaklarının etrafı siyah olan kimse
أَمْرَهُ / مَرْهَاء	Sürme çekmeyi bıraktığı için göz kapakları beyazlayan kimse
أَخِيْفَاء / خَيْفَاء	Gözlerinden birinin rengi siyah, diğeri mavi olan kimse
أَزْرَقُ الْعَيْنَيْنِ	Gözleri yeşilden maviye çalan kimse
أَفْلَحَ	Göz bebeği beyaza çalan açık mavi kimse
أَخْوَرُ / خَوْرَاء	Gözünün beyazı bembeyaz siyahı simsiyah olan ve göz kapakları geniş kimse
أَدْعَجُ / دَعْجَاء	Simsiyah gözlü, Karagözlü
أَعْيُنُ / عَيْنَاء	İri gözlü kimse
أَنْجَلُ / نَجْلَاء	Gözleri iri ve çukur kimse
أَشْهَلُ / شَهْلَاء	Gözünün siyahında kırmızılık bulunan kimse/Ela gözlü
أَشْكَلُ، أَسْحَرُ / سَحْرَاء	Gözünün beyazında kırmızılık bulunan kimse

أَعْمَشُ	Göz kapakları kırmızı, kirpikleri düşmüş kimse
أَهْدَبُ، أَوْطَفُ	Kirpikleri uzun ve çok olan kimse
أَمْرَطُ	Göz kapaklarında kirpik olmayan kimse
أَشْتَرُ	Göz kapakları geriye bükülmüş kimse
مُكْوَكَبُ الْعَيْنِ	Gözünde beyaz nokta bulunan kimse
أَعْمَصُ، أَرْمَصُ	Gözleri çapaklı kimse
أَخْوَصُ، غَائِرُ الْعَيْنَيْنِ	Göz kapakları kısık gözleri içeri çökük, Çukur gözlü kimse
جَاحِظُ / جَاحِظَةٌ	Gözleri çıkık, patlak gözlü kimse
أَخْفَشُ	Çekik gözlü
أَكْمَسُ	Yakını göremeyen kimse
أَعْشَى	Gece göremeyen kimse

⁴⁸ Semerkandî, *Rusûmü'l-kudât*, 134-135; Tarsûsî, *el-Îlâm*, 133-134; İmâdî, *Gurerü's-şürût*, 125b-126a; İbn Ferhûn, *Tabstratü'l-hükkâm*, 1: 204; Minhâcî, *Cevâhirü'l-ukûd*, 2: 576-577.

أَحْوَل	Gözleri veya bir gözü dışa doğru bakan kimse	أَجْهَز، أَخْفَش	Gündüz göremeyen kimse
أَقْبَل / قَبْلَاء	Gözleri birbirine ve burnuna doğru bakan kimse	قَائِمِ الْعَيْنِينَ	Gözleri açık olan ama hiçbir şey görmeyen kimse
أَشْوَس	Başı baktığı yöne dönük kulağına doğru bakan kimse	أَعْوَر، مَمْتَع	Gözlerinden biri kör olmuş kimse
أَدْوَش / دَوْشَاء	Gözleri yukarı doğru bakan, aşağı bakamayan kimse		

2.7. Burun Yapısı

Burnun özellikleri belirtilirken burun kökünün durumu, burun gövdesinin uzunluk-kısalık, büyüklük-küçüklük, düz veya kavisli oluşu açısından durumu, burun ucunun kalkık olup olmaması ve burun deliklerinin durumuna temas edilir.

49

أَفْنَى / قَنَاء	Burun ucu sivri, burun gövdesi uzun ve ortası kemerli olan kimse	أَذْلَف / ذَلْفَاء	Burnu küçük burun ucu düz olan kimse
أَسْمَ / شَاء	Burun gövdesi ince ve uzun, burun ucu kalkık olan kimse	مُحَدَّدَ الْأَرْنَبَةِ	Burun ucu kalkık, dik olan kimse
أَفْطَسَ / فَطْسَاء	Burun ucu iri ve basık, burun kökü yaygın olan kimse	أَجْدَعَ / جَدْعَاء	Burnunun ucu kesik olan kimse
أَخْسَأَ / خَنْسَاء	Burun gövdesi kısa, burun ucu küçük ve hafif kalkık, dudağından geride olan kimse	وَأَسِعَ الْمَخْرِينَ	Burun delikleri geniş olan kimse
أَفْعَى	Burun gövdesi basık, burun ucu kalkık kimse	ضَيْقَ الْمَخْرِينَ	Burun delikleri dar olan kimse
أَفْشَمَ	Burun gövdesi alçak ve kalın kimse	أَخْرَمَ	Burun delikleri kesik olan kimse
خَلْفَاء	Burun gövdesi kısa kimse	أَفْقَمَ	Zikzaklı burnu olan kimse
عَلِيظَ الْأَرْنَبَةِ	Burun ucu iri olan kimse		

2.8. Kulak Yapısı

Kulaklar tanımlanırken onların büyük-küçük, uzun-kısa, ince-kalın oluşu gibi özellikleri ile birlikte kulağın kafa ile birleşim şekline ve varsa kulaktaki kesik,

⁴⁹ Semerkandî, *Rusûmü'l-kudât*, 137--138; Tarsûsî, *el-l'âm*, 134; İmâdî, *Gurerü's-şürût*, 126a; İbn Ferhûn, *Tabsiratü'l-hükkâm*, 1: 204; Minhâcî, *Cevâhirü'l-ukûd*, 2: 577.

delik veya yara izi belirtilir. Ayrıca kulakta az ya da çok duyma problemi varsa bu da zikredilir.⁵⁰

أَدَانِيَّ	Büyük kulaklı kimse
أَصَمَّعَ / صَمَعَاءَ	Küçük kulaklı kimse
أَعْضَفَ	Kulağı uzun
أَخْطَلَ	Geniş kulaklı
أَكْرَمَ	Kulağı kısa kimse
أَطْرُوشَ، أَطْرُوشَ	Kulağı ağır duyan kimse
أَصَمَّ	Sağır kulağı duymayan kimse
أَخْرَبَ، أَشْرَقَ	Kulağı çatlak, yarık kimse
أَخْرَمَ	Kulak memesinde delik bulunan kimse
أَجْدَعَ	Kulağının ucu kesik olan kimse

أَصْرَمَ	Kulaklarının ucu kesik olan kimse
أَصْلَمَ	Doğuştan kulağı kesik olan kimse
أَصَلَ	Kulakları başına yapışık kimse
أَسَكَ	Kulağı çok küçük kimse
حَشْرَةَ مَشْرَةَ	Zarif, güzel kulaklı
خَدَوَاءَ	Kulak memesi sarkık kimse
مَرْفَاءَ، وَفْرَاءَ	Kulak memesi büyük olan kimse
مَوْلَلَةً، مَوْلَلَةً	İnce ve sivri kulaklı
قَنْفَاءَ	Küçük ve kalın kulaklı
مُهَوَّيرَةً	Kulağının üzerinde fazla tüy bulunan kimse

2.9. Ağız ve Dudak Yapısı

Ağız yapısının tasvirinde benzer şekilde büyüklük-küçüklük, eğrilik ve damak yapısının yanında kalıcı ise ağız kokusuna da temas edilir. Dudaklarla ilgili ise kalınlık-incelik, büyüklük-küçüklük ve renkleri ile varsa dudaktaki çatlak ve yarıklara işaret edilir.⁵¹

أَبْحَرَ	Ağızı kötü kokan kimse
أَفْوَهَ / فَوْهَاءَ	Ağızı büyük, dudakları dişlerini kapatmayan, dişleri görünen kimse
أَشْدَقَ، أَهْرَتَ / هَرْتَاءَ	Geniş ağızlı
صَغِيرَ الْفَمِ	Küçük ağızlı
أَضَجِمَ	Ağızı bir tarafa doğru eğik olan kimse

أَهْدَلَ	Alt dudağı sarkık olan kimse
قَالِصَ الشِّفَةِ	Dudakları dişlerini örtmeyen kimse
أَلْمَى / لَمِيَاءَ، أَلْعَسَ / لَعْسَاءَ	Dudağında siyahlık bulunan kimse
أَخْوَى	Dudakları koyu kırmızı olan kimse
أَلْطَعَ / لَطْعَاءَ	Cildi siyah dudağının ortası beyaz kimse

⁵⁰ Semerkandî, *Rusûmü'l-kudât*, 141-142; İmâdî, *Gurerü's-şürût*, 126b; İbn Ferhûn, *Tabsiratü'l-hükkâm*, 1: 205.

⁵¹ Semerkandî, *Rusûmü'l-kudât*, 138-139; Tarsûsî, *el-İ'lâm*, 134; İmâdî, *Gurerü's-şürût*, 126a; İbn Ferhûn, *Tabsiratü'l-hükkâm*, 1: 204-206; Minhâcî, *Cevâhirü'l-ukûd*, 2: 578-579.

أَصْرَ	Konuştığında üst damağı alt damağına bitişen kimse
أَشْفَهَ، شُفَاهِيَّ	Büyük dudaklı kimse
عَلِيْطَ الشَّفَتِيْنَ	Kalın dudaklı
دَقِيْقَ الشَّفَتِيْنَ	İnce dudaklı

	Sudanlıların dudakları böyledir
أَفْلَحَ	Alt dudağında çatlak, yarık bulunan kimse
أَعْلَمَ/عَلْمَاءَ	Üst dudağında çatlak, yarık bulunan kimse
أَشْرَمَ/شَرْمَاءَ	İki dudağında da çatlak bulunan kimse

2.10. Diş Yapısı

Dişlerin özellikleri belirtilirken dişlerin uzun-kısa, bitişik-aralıklı, eğik-düz, düzenli-dağınık oluşları dikkate alınarak tanımlama yapılır. Ayrıca varsa çıkık, dökülmüş veya üst üste binmiş dişler belirtilir, diş üzerindeki leke ve tabakalara dikkat çekilir.⁵²

مُصَمَّتَ الاسنان	Dişleri bitişik ve düzenli
أَرْوَقَ	Dişleri uzun olan kimse
أَكَّسَ	Dişleri kısa olan kimse
أَشْغَى	Dişlerinin uzunlukları birbirinden farklı, kimisi uzun kimisi kısa olan kimse
أَشْنَبَ/شَبْنَاءَ	Dişleri ince ve keskin olan kimse
بَارِزَ الاسنان	Üst dişleri dışa fırlamış olan kimse
أَفْقَمَ / فَقْمَاءَ	Alt dişleri önde ağız kapandığında üst dişleri alt dişlerin üzerine oturmayan kimse
مُقَنَّعَ الاسنان	Dişleri içe doğru eğik olan kimse
مُقَلَّجَ، أَفْلَجَ، فَلَجَاءَ	Dişleri aralıklı olan kimse
أَلْصَّ	Dişleri arasında boşluk olmayan kimse

مَقْلُوعَ السِّنِّ	Dişi çıkmış olan kimse
أَفْصَمَ	Dişi kırık olan kimse
الْحَفْرَ	Diş kökleri aşınmış kimse
مُتْرَاكِبَ الاسنان	Dişleri üst üste binmiş kimse
أَنْعَلَ	Dişinin üstünden başka bir diş çıkmış kimse
أَشْفَى	Fazlalık bir diş olan kimse
أَفْلَحَ، قَلَحَ	Dişleri sararmış kimse
مُتَّسِلَمَ الاسنان	Dişleri lekeli
أَطْرَمَ، الطَّلَى	Dişleri üzerinde yeşil renkli tabaka bulunan kimse
القَادِحَ	Diş üzerindeki siyahlık

⁵² Semerkandî, *Rusûmü'l-kudât*, 139-140; Tarsûsî, *el-İ'lâm*, 134; İmâdî, *Gurerü's-şürût*, 126a; İbn Ferhûn, *Tabstratü'l-hükkâm*, 1: 205; Minhâcî, *Cevâhirü'l-ukûd*, 2: 579.

أُدْرَدُ،	Dışlerinin tamamı dökülmüş kimse	الظَّم	Dış akıntısı
أَهْتَمَّ، أُنْرَمَ	Ön dişleri dökülmüş olan kimse	العَمْر	Dişler arasındaki et parçası

2.11. Dil Yapısı

Organların fiziksel özelliklerinin belirtilmesinin yanında kişinin ses tonu, diksiyon ve hitabeti, konuşma tarzı da tasvir edilen unsurlar arasındadır. Özellikle varsa pelteklik ve kekemelik gibi konuşma ve telaffuz bozukluklarına bu tasvirlerde yer verilir.⁵³

فَصِيحَ اللِّسَانِ، حَدِيدَةً، دَلَقَةً، ذَلِيقَةً، نَطَقَ، مُنْطِيقًا، مُفَوَّهُ، لَيْسَنَ، وَصْتَعًا، مَسْلَقًا، سَلَاقًا	Konuşması, diksiyonu, hitâbeti güzel kimse	أَعَنَّ، أَحَنَّ	Genizden konuşan kimse
لُقَاعَةً	Hazır cevap olan kimse	جَلَّاحٌ	Konuşurken dili ağzında dolaşan kimse kekeme
تَرْتَارًا، مِكْتَارًا، مُسْتَهَبًا	Çok konuşan, geveze	أَلْكَنَ، أَعْجَمَ، طِمَطِمًا، تَمْتَامًا	Düzgün konuşamayan, telaffuzu bozuk, anlaşılmaz şekilde konuşan kimse
هَدَّاءَ، مِهْدَارًا، هَدَّارًا، هُدَارِمَةً	Mantıksız, saçma sapan konuşan	تَأْتَاءًا	Konuşurken “te” harfini tekrarlayarak kekeleyen kimse
عَيَّ، قَدَمًا، أَعْتَمًا	Ağır konuşan, meramını anlatamayan kimse	فَأَفَاءًا	Konuşurken “fe” harfini tekrarlayarak kekeleyen kimse
أَبْكَمًا، أَحْرَسًا	Dilsiz	أَرَّتْ	Konuşurken “re” harfini telaffuz edemeyen kimse
أَبْحًا، صَحْلًا، أَصْحَلَ	Boğuk, kısık sesli	أَنْعَعَ	Konuşurken “se” harflerini peltek telaffuz eden kimse
صَيِّتًا، صَاتًا	Gür sesli	أَلْفًا، أَلْعَطًا	Ağır konuşan, konuşurken dili ağzını dolduran kimse
جَهْرِيًّا، جَهْوَرِيًّا	Yüksek sesle konuşan kimse		

⁵³ Tarsûsî, *el-İlâm*, 134-135; İmâdî, *Gurerü's-şürût*, 126a-126b; Minhâcî, *Cevâhirü'l-ukûd*, 2: 579.

2.12. El ve Ayak Yapısı

El ve ayakların tasvirinde genellikle el, ayak veya parmakların kesik, eksik, eğri oluşları veya bunlarda yer alan yara izi gibi farklılık arzeden özelliklerine işaret edilir. Bununla beraber kişinin hangi elini kullandığı, yürüyüş şekli ve ayak tabanının yapısı da tasvirlerde zikredilir.⁵⁴

مَمَّعَ الْيَدَيْنِ	E parmaklarında bükülme kapanma olan kimse	وَشَمِّ، وَشُومِ، وَشَامِ	Kolunda yara izi, yanık izi veya köpek ısırığı izi bulunan kimse
أَشَلَّ، أَطَّعَ	Eli kesik, sakat olan kimse	أَفْحَجَ	Diz kapakları birbirinden uzak ve kavisli olan kimse
أَفَدَعَ، كَلِيمِ، ظَلِيمِ	Bileği eğri, kambur kimse	أَصَكَّ	Diz kapakları birbirine yakın olan kimse
أَكْوَعُ/ كَوْعَاءِ	Başparmağı tarafında bileğinde çıkıntı olan kimse	أَحْتَفَ/ حَنْفَاءِ	Ayağının arkasına basarak yürüyen kimse
الْكُرْسُوعِ	Serçeparmağı tarafında bileğinde çıkıntı olan kimse	أَزَجَ/ زَجَاءِ	Ayak tabanının ortasında çukur olmayan yerle temas eden, düztaban
أَعْسَرَ، أَشُولِ	Solak, sol elini kullanan kimse	أَخْصَ/ خِصَاءِ	Ayak tabanının ortasında çukur bulunan kimse
أَيْسَرَ	Sağ elini kullanan kimse	أَعْرَجَ، أَقْرَلِ	Topal
أَضْبَطَ	İki elini de kullanan kimse		

2.13. Boyun ve Gövde Yapısı

Boynun tanımlanması boynun kalın-ince, düz-eğik ve uzun-kısa oluşu gibi özellikler dikkate alınarak yapılır. Gövdenin tanımlanmasında ise zayıf-şişman, kambur veya çukur oluşu dikkate alınır.⁵⁵

أَجِيدٌ/ جِيدَاءِ، أَتَلَعٌ، تَلَعٌ،	Boynu düz ve uzun kimse	الْأَقْعَسُ، أَزُورُ/ زُورَاءِ	Kamburun zıddı, göğsü çıkık kimse
أَعْتَقٌ/ عِقَاءِ	Boynu uzun ve ince olan kimse	أَحْنَى/ حِنَاءِ	Göğsünde çukurluk belinde eğrilik bulunan kimse

⁵⁴ İmâdî, *Gurerü's-şürût*, 126b; İbn Ferhûn, *Tabsiratü'l-hükkâm*, 1: 207; Minhâcî, *Cevâhirü'l-ukûd*, 2: 580.

⁵⁵ Semerkandî, *Rusûmü'l-kudât*, 143; İmâdî, *Gurerü's-şürût*, 126b; İbn Ferhûn, *Tabsiratü'l-hükkâm*, 1: 204-205; Minhâcî, *Cevâhirü'l-ukûd*, 2: 580-581.

أَفُود	Boynu uzun ve önde olan kimse	بَطِين	Şişman kimse
أَوْقَصَ / وَقْصَاء	Boynu kısa neredeyse başı gövdesine bitişik kimse	خَمِيص	Zayıf kimse
أَعْلَب	Boynu kalın kimse	أَصْدَر	Geniş göğüslü
أَرْقَبَ، رَقَبَاتِي	Boynu büyük kimse	أَبْجَر	Göbekli kimse
أَصْعَرَ، أَصِيد	Boynu bir tarafa eğik kimse	أَعْجَز	Kıçı büyük kimse
بَأْصِدْغِيهِ أَثَر	Hacamat yerinde iz olan kimse	أَوْزَكَ	Geniş kalçalı kimse
أَحْدَبَ، مُحْدَوِّب	Kambur		

Sonuç

Hukukî muamelelerin belgelendirilmesi ile ilgili esasları konu edinen şürût ilmi alanında çalışma yapan şürût uzmanları, hata ve sahtekârlıkların önüne geçmek üzere belge tanziminde uzmanlık gerektiren bir dil oluşturmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda bugün belgelerde kullanılan fotoğraf benzeri bir işlev gören fiziksel özellik tasvirlerini ifade etmek üzere de genel-geçer ortak bir dil kullanmışlardır. Hukukî muamelenin taraflarının kimlik tespitinde ve işlem konusunun tanımlanmasında fiziksel özellik tasvirlerine (*hilye*) düzenlenen belgelerde yer vermişlerdir. Her ne kadar fiziksel özelliklerin tasvirini tanımlamanın ana unsurlarından görmeseler de tanınırlığı arttırması nedeniyle bu tasvirlere önem vermişler belgelerde yer verilmesini tavsiye etmişlerdir. Çoğunlukla şürût eserlerinde *hilâ/hulâ* başlığı altında yer verilen bu tasvirleri konu edinen müstakil eserler de telif edilmiştir.

Hanefî âlimler Semerkandî, Tarsûsî, İmâdî ile Mâlikî İbn Ferhûn ve Şâfiî Minhacî'nin eserlerinin merkeze alındığı bu çalışma çerçevesinde, ilgili bölümlerde yaş, boy, kafa ve beden yapısı, leke, ben ve organlardaki kusur ve eksikliklerle ilgili ayrıntılı tasvirler yer verildiği söylenebilir. Söz konusu tasvirlerde ayırt edici özellikler ve dikkat çekici vasıflar vurgulanmış kimlik tespitinde kolaylıkla fark edilebilen, uzun süre geçse dahi değişmeyecek onu diğer insanlardan ayıran nitelikler öne çıkarılmıştır. Söz konusu bölümlerde fiziksel özelliklerin tasvirleri yanında yürüyüş şekli, ses tonu, diksiyon ve konuşma bozuklukları gibi özelliklere de değinmişlerdir.

Şürût uzmanları tarafından kimlik tespit aracı olarak kullanılan fiziksel özellik tasvirlerini ele aldığımız bu çalışmanın, söz konusu kavramların kullanıldığı eser ve belgelerin okunması ve anlaşılmasına katkı sağlamasını temenni ediyoruz.

Kaynakça

- Âmir, Muhammed b. Abdullah. *İlmü's-şürût fi'l-fıkhı'l-İslâmî ve tatbikâtuhu fi kitâbâti adli'l-Memleketi'l-Arabiyyeti's-Suûdiyye*. Yüksek Lisans Tezi, Câmîatü Ümmü'l-Kurâ, 1991.
- Atar, Fahrettin. "Şürût ve Sicillât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39: 270-273. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

- Aydın, Bilgin – Tak, Ekrem. *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil*. İstanbul: İsam Yayınları, 2008.
- Buhârî, Burhâneddin Ömer b. Mâze. *Muhîtu'l-Burhânî*. Thk. Nuaym Eşref Nur Ahmed. Karaçi: el-Meclisu'l-İlmî, 2000.
- Ceran, İsmail. "İbnü'l-Münâsîf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21: 153-154. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Cezîrî, Ebû'l-Hasan Ali b. Yahyâ b. Kâsım. *el-Maksadü'l-mahmûd fî telhîsi'l-ukûd, Vesâiku'l-Cezîrî*. Thk. Asuncion Ferreras, Madrid: el-Meclisü'l-A'la li'l-Ebhasi'l-İlmiyye el-Vekâleti'l-İsbâniye li't-Teâvünü'd-Devlî, 1998.
- Ekremî, Şemseddin. *el-Basît fi's-şürût*. Dirâse, tahkîk ve neşr, Muhammed Abdülazîz Emânî. Câmîatü Kâhire, 2010.
- Hallaq Wael B. "Model Shurut Works and the Dialectic of Doctrine and Practice". *Islamic Law and Society* 2/2 (1995): 109-134.
- Huceylî, Abdullah b. Muhammed b. Sa'd. *İlmü't-tevsîki's-ser'î*. Riyad: Mektebetü'l-Melik Fahd el-Vataniyye, 2003.
- İbn Ferhûn, Ebû'l-Vefâ Burhâneddin İbrâhim b. Ali b. Muhammed. *Tebziratü'l-hükkâm fî usûli'l-akziye ve menâhici'l-ahkâm*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî. "ş-r-t". *Lisânü'l-Arab*. 7: 82. Haz. Emin Muhammed Abdülvehhab, Muhammed es-Sadık el-Ubeydi. Beyrut: Dârü'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1997.
- İmâdî, Celaeddin b. Muhammed el-Hanefî. *Gurerü's-şürût ve durerü's-sümût*. Ayasofya, 1040: 12a-128a. Süleymaniye Kütüphanesi.
- Kaya, Süleyman. "Mahkeme Kayıtlarının Kılavuzu: Sakk Mecmuaları". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 3/5. (Bahar 2005): 379-416.
- Mergînânî, Zahrüddin. *Fetâva'z-Zahîriyye*. Manisa İl Halk Kütüphanesi, 794/2. Manisa İl Halk Kütüphanesi.
- Minhâcî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed el-Asyûtî. *Cevâhirü'l-ukûd ve mu'nu'l-kudât ve'l-muvakki'in ve's-şuhûd*. 2. Baskı t.y. y.y.
- Önder, Muharrem. "Ebu Cafer et-Tahâvî (239–321/853–933) ve Şürût İlmî". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11. (Nisan 2008): 365-397.
- Saylan, Şenol. *Celâeddîn el-İmâdî'nin Gurerü's-Şürût ve Durerü's-Sümût Adlı Eserinin Tahkîk ve Tahlîli*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2012.
- Saylan, Şenol. "İslam Hukukunda Belge Tanzimi: İlm-i Şürût (Belgeleme İlmî)". *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri (İstanbul, 21-22 Aralık 2012)*. Ed. Fethi Gedikli. 377-384. İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2014.
- Saylan, Şenol. "Hanefî Mezhebi Şürût Literatürü". *IV. Uluslararası Şeyh Şabân-ı Velî Sempoziumu – Hanefîlik, Mâturîdîlik- (Kastamonu 05-07 Mayıs 2017)*. Ed. Cengiz Çuhadar vd. 28-46. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, 2017.
- Semerkandî, Ahmed b. Muhammed Hâkim. *Kitâbu Rusûmi'l-kudât*. Thk. Muhammed Casim el-Hadisî. Bağdat: Vizâretü's-Sekâfe ve'l-İ'lâm, 1985.
- Semerkandî, Ahmed b. Muhammed Hâkim. *Kitabü's-şürût ve'l-vesâik*. Thk. Yahya Murâd. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004.
- Semerkandî, Ahmed b. Muhammed Hâkim. *Kitâbü's-şürût ve ulûmu's-sukûk*. Thk. Ahmed Câbir Bedran. Kahire: Merkezü'd-Dirâsati'l-Fikhiyye ve'l-İktisâdiyye, 2006.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl. *el-Mebûsût*, Beyrut: Dârü'l-Mâriفة, 1993.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl. *Usûlü's-Serahsî*. Thk. Ebû'l-Vefa Efgânî, Beyrut: Dârü'l-Mâriفة, 1973.
- Şeyh Nizâm. *el-Fetâva'l-Hindiyye*. Bulak: Matbaatü'l-Kübra'l-Emîriyye, 1310.
- Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed. *eş-Şürûtü's-sağîr müzeyyelen bimâ usire aleyhi mine's-Şürûti'l-kebîr*. Thk. Ruhi Özcan. Bağdat: Mektebetü İbn Abbâs, 1974.
- Tarsûsî, Necmeddin İbrahim b. Ali. *el-İ'lâm fî mustalahi's-şuhûd ve'l-hükkâm*. Thk. Embiya Tunali. İstanbul: 2006.
- Tuleytulî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Muğis. *el-Mukni' fî ilmi's-şürût*. Thk. Francisco Javier Aguirr Sâdâba. Madrid: Consejo Superior de Investiga, 1994.
- Wakin, Jeanette A. *The Function of Documents in Islamic Law: The chapters on sale from Tahawi's Kitab al-Shurut al-Kabîr*. Albany: The University of New-York Press, 1972.
- Venşerîsî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Abdülvâhid. *el-Menhecü'l-fâik ve'l-menhelü'r-râik ve'l-ma'ne'l-lâik bi-âdâbi'l-müvessik ve ahkâmî'l-vesâik*. Dirase ve Thk. Abdurrahlan b. Hammûd b. Abdurrahman el-Atram. Dubai: Dârü'l-Buhûs li'd-Dirasati'l-İslâmiyye ve İhyai't-Türas, 1426/2005.

- Zebîdî, Ebu'l-Feyz Murtazâ Muhammed b. Muhammed. "h-l-y". *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. 37: 469-474. Matbaatü Hükûmeti'l-Kuveyt, 1969.
- Zebîdî, Ebu'l-Feyz Murtazâ Muhammed b. Muhammed. "v-ş-y" *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. 40: 201-207. Matbaatü Hükûmeti'l-Kuveyt, 1969.
- Zebîdî, Ebu'l-Feyz Murtazâ Muhammed b. Muhammed. "n-a-t". *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. 5: 123-125. Matbaatü Hükûmeti'l-Kuveyt, 1969.
- Zerîkî, Cum'a Mahmûd. *et-Tevsikü'l-ıkarî fı'ş-Şer'ati'l-İslâmiyye*, Trablus: el-Münşetü'l-Amme, 1985/1394.